

УДК 378:372.853

В. В. Масич

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

© Масич В. В., 2016

<http://orcid.org/0000-0002-8943-7756>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.192625>

У статті на основі аналізу наукової літератури розглянуто взаємодію компетентнісного підходу із гуманістичним, особистісно-орієнтованим, культурологічним, аксіологічним та діяльнісним підходами.

Компетентнісний підхід співвідноситься з центральною метою освіти – розвитком особистості студента в єдності інтелектуальних, емоційно-вольових і власне особистісних якостей студента. Гуманістична концепція визначає основні орієнтири і спрямованість удосконалення освітнього процесу. Культурологічний підхід здійснюється в контексті філософського розуміння культури. В основі аксіологічного підходу – ставлення до людини як суб'єкта пізнання, спілкування і творчості. Практико-орієнтованою тактикою виступає діяльнісний підхід, згідно якого логіка освітнього процесу полягає в тому, щоб сприяти максимальному розвитку і саморозвитку особистості тих, хто навчається, використовуючи механізми саморозвитку та прагнення особистості до самовдосконалення.

Ключові слова: компетентнісний підхід, гуманізація, особистісно-орієнтований підхід, культурологічний, аксіологічний, діяльнісний підходи.

Масич В. В. Методологические основы формирования продуктивного творческого компетентности будущих инженеров-педагогов.

В статье на основе анализа научной литературы рассмотрено взаимодействие компетентностного подхода с гуманистическим, личностно-ориентированным, культурологическим, аксиологическим и деятельностным подходами.

Компетентностный подход соотносится с центральной целью образования – развитием личности студента в единстве интеллектуальных, эмоционально-волевых и собственно личностных качеств студента. Гуманистическая концепция определяет основные ориентиры и направленность совершенствования образовательного процесса. Культурологический подход осуществляется в контексте философского понимания культуры. В основе аксиологического подхода – отношение к человеку как субъекту познания, общения и творчества. Практико-ориентированной тактикой выступает деятельностный подход, согласно которому логика образовательного процесса заключается в том, чтобы способствовать максимальному развитию и саморазвитию личности

учащихся, используя механизмы саморазвития и стремление личности к самосовершенствованию.

Ключевые слова: компетентностный подход, гуманизация, личностно-ориентированный подход, культурологический, аксиологический, деятельностный подходы.

Masych V. V. Methodological principles of forming productive and creative competence of future engineers-teachers.

The analysis of scientific literature deals with the interaction of humanistic competence approach, personality-oriented, cultural, axiological and activity approach.

Competence approach is related to the central purpose of education – the development of the individual student in the unity of intellectual, emotional and volitional and the actual personality of the student. Humanistic concept defines the orientation and direction of improving the educational process. Culturological approach implemented in the context of philosophical understanding of culture. At the heart of axiological approach – attitude to man as the subject of knowledge, communication and creativity. Practice-oriented tactics serves approach, according to which the logic of the educational process is to promote maximum growth and self-identity of students using the mechanisms of self-identity and desire for self-improvement.

Key words: competence approach, humanization, personality-oriented approach, cultural, axiological, activity approaches.

Постановка проблеми. Реалізація компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців передбачає визначення теоретико-методологічних основ, проектування змісту освіти, пошук ефективних технологій навчання, виховання і розвитку студентів, розробку методики оцінки сформованості компетенцій. Ставлячи за мету і визначаючи результат освіти, компетентнісний підхід в значній мірі визначає її зміст, що свідчить про значущість компетентнісного підходу, але не про його винятковість. Доцільність застосування інших підходів, що стосуються різних боків освіти, доводить свою спроможність і ефективність. Реалізований в сучасній педагогічній практиці гуманістичний, особистісно-орієнтований, культурологічний, аксіологічний, діяльнісний підходи збагачують компетентнісний, оптимізують досягнення поставлених цілей.

Мета статті – схарактеризувати методологічні підходи формування продуктивно-творчої компетентності майбутніх фахівців, зокрема інженерів-педагогів.

Основна частина. Підкорюючись основоположній меті освіти – всебічному розвитку особистості, розкриття і розвитку її задатків і здібностей, – вважаємо, що компетентнісний підхід передбачає наявність практичної, прагматичної і гуманістичної спрямованості. Більш того, співіснування різних підходів до освіти дозволяє їм взаємодоповнюватися і взаємозбагачуватися в руслі традицій гуманістичного підходу. Отже, розробка і реалізація компетентнісного підходу має відбуватися при оптимальному поєднанні і єдності завдань гуманістичного та особистісно-орієнтованого навчання, дотриманні принципів розвитку, єдності особистості й діяльності, суб'єктності.

Гуманізація, як похідне від понять «гуманізм», «гуманність», виступає соціально-ціннісною та моральною основою існуючих підходів до освіти, в тому числі і компетентнісного підходу. Так, на думку В. Загвязинського, гуманістична концепція, пов'язана з беззастережним проголошенням людини як найвищої цінності, повинна складати основу будь-якої сучасної стратегії розвитку освіти [1].

Аналіз наукових праць засвідчує, що гуманізація освіти є провідною умовою гармонійного розвитку особистості, розкриття її творчого потенціалу, зростання сутнісних сил і здібностей. «Гуманізація представляє глобальну тенденцію сучасного соціального розвитку, а загальнолюдські цінності (творчість, самобутність, самостійність, відкритість, терпимість до інших поглядів і способів мислення тощо) набувають значення гуманістичних цінностей» [2, с. 3].

У працях учених, присвячених гуманістичним і етичним принципам сучасної освіти, підкреслюється, що основною ідеєю гуманізації вищої професійної освіти є здійснення підготовки не «знеособлених» кваліфікованих кадрів, а загальний, соціально-моральний і професійний розвиток особистості. При цьому особливого значення набуває засвоєння студентами гуманістичних цінностей, що складають основу загальнолюдської культури: ідеї діалогу, співпраці, спільної дії, необхідності розуміння чужої точки зору, поваги до особистості [3, с. 87].

Компетентнісний підхід, який має на меті формування у майбутнього фахівця компетентностей в освітньому процесі вищої школи, співвідноситься з глобальною, центральною метою освіти – розвитком особистості студента в єдності інтелектуальних, емоційно-вольових і власне особистісних якостей студента. Гуманістична концепція визначає основні орієнтири і спрямованість

удосконалення освітнього процесу, приводить у відповідність стратегічні установки різних рівнів. Реалізація даного принципу дозволяє «стягти в єдиний вузол» розрізнені і різномірні компоненти системи освіти [3, с. 63-64].

Компетентнісний підхід в його особистісному компоненті можна співвіднести із сформованим у межах гуманістичної психології А. Маслоу і К. Роджерса підходом, що центрується на особистості студента – student-centred approach. Поняття, введені представниками гуманістичної психології («особистісне зростання», «самоактуалізація», «розвивальна допомога» тощо), актуальні і для компетентнісного підходу, оскільки відображають головне в особистості – спрямованість у майбутнє, здатність до реалізації своїх потенцій, можливість досягнення «ідеального Я» [4]. Підтвердження цього знаходимо у В. Болотова і В. Серікова: «Природа компетентності така, що вона, будучи продуктом навчання, що не прямо впливає з нього, а є, скоріше, наслідком саморозвитку індивіда, його не так технологічного, скільки особистісного зростання, наслідком самоорганізації і узагальнення діяльнісного і особистісного досвіду» [5, с. 12]. У цьому контексті А. Хуторської зауважує, що компетенція передбачає засвоєння студентом не окремих знань і вмінь, а оволодіння комплексом освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [6].

Виходячи з розуміння компетентності як способу існування знань, умінь, освіченості індивіда, вища професійна освіта «... постає як високо мотивована і в справжньому сенсі особистісно-орієнтована, що забезпечує максимальну затребуваність особистісного потенціалу, визнання особистості оточуючими і усвідомлення нею самою своєї значущості» [5, с. 12-13].

Варто згадати і те, що в контексті вивчення людини як базової цінності науки і мети виховання розглядається і антропологічний підхід, основними положеннями якого є: а) визнання значущості діалогу як умови досягнення гуманістичної спрямованості освіти; б) орієнтація на людиноцентровану педагогічну діяльність, що дозволяє реалізувати гуманістичну спрямованість педагогічного знання, педагогічних технологій [5, с. 69].

Видається очевидним, що ідеї діалогічної, «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії викладача та студента є надзвичайно актуальними і для компетентнісного підходу, оскільки саме викладач створює умови для актуалізації у студента його інтелектуальних, комунікативних, регуляторно-поведінкових ресурсів

і в цілому особистісного потенціалу. Більш того, використовуючи діалог, співпрацю і співтворчість, викладачі та студенти отримують можливість взаємно збагачуватися: студент усвідомлює сферу своїх інтересів і передбачає перспективи їх розвитку, викладач як організатор освіти володіє розумінням того, як це можна здійснити [7].

У педагогічній взаємодії важлива роль відводиться гуманному ставленню викладача до особистості студента. У своїх працях вітчизняні вчені (Є. Бондаревська, В. Борисенков, В. Загвязинський, В. Серіков, В. Сластьонін, В. Слободчиков, Є. Шиянов і інші) виділяють базову і педагогічну культуру викладача, його професійну компетентність, наявність новаторських особистісних якостей, таких, як крос-культурна грамотність, креативність, толерантність. У зв'язку з цим Ю. Давидов, З. Малькова, Л. Супрунова, М. Кузьмін, Л. Ткач підкреслюють, що здатність викладача до самоосвіти, володіння ним технологіями діалогічної і міжкультурної взаємодії сприяють реалізації гуманістичних принципів в освітньому процесі вищої школи.

Визнаючи необхідність створення об'єктивних умов організації освітнього процесу, підкреслимо значущість суб'єктивного світу учасників освітнього процесу, тобто їхніх думок, почуттів, емоцій, переживань. Згідно К. Роджерсу, конструктивні особистісні зміни відбуваються за умови безоцінного позитивного прийняття іншої людини, її активне емпатійне слухання і конгруентне (адекватного, справжнього, щирого) самовираження в спілкуванні з нею [8]. Іншими словами, викладачу, що вступає в діалог зі студентами, необхідно намагатися зрозуміти і адекватно висловити одночасно і свої власні переживання, і переживання студентів, прагнути стати більш емпатійним і конгруентним, приділяти увагу тому, що відбувається в своєму внутрішньому світі та у внутрішньому світі студентів. Вважаємо слушною думку О. Орлова про те, що «щоб стати умовою гуманізації світу і інших людей, людина має спочатку навчитися безоцінно приймати, активно і емпатійно вислуховувати і конгруентно виражати своє справжнє Я» [4, с. 31].

Так, поряд з компетентнісним як і раніше актуальним залишається культурологічний підхід, який реалізує гуманістичну установку в розумінні соціальної функції людини, здійснюється в контексті філософського розуміння культури. Культурологічний підхід – це сукупність теоретико-методологічних положень, які забезпечують аналіз будь-якої сфери людського життя через

призму системоутворюючих культурологічних понять, таких як культура, культурні зразки, норми і цінності, уклад і спосіб життя, культурне середовище, культурна діяльність тощо [9; 10].

У даний час в філософії визначилися напрями, що розглядають культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, як специфічний спосіб людської діяльності, як процес творчої самореалізації сутнісних сил особистості. Культурологічний підхід, в зв'язку з цим, дозволяє досліджувати процес формування продуктивної компетентності майбутніх фахівців в різних видах освітньої діяльності, як на загальнокультурному тлі соціуму, так і в межах професійно-педагогічної культури. Цінності в структурі продуктивно-творчої компетентності виступають в якості основи для виявлення динаміки ціннісних орієнтацій студентів, їх самореалізації в освітній діяльності. Визнання особистісно-творчої природи культури (В. Біблер, О. Запесоцький, І. Ісаєв, Л. Коган, О. Леонтьєв і інші) відкриває широкі можливості використання в процесі формування продуктивно-творчої компетентності студентів на рівні їх творчої активності взаємодії таких категорій, як «культура» і «особистість», «культура» і «творчість», «творча індивідуальність» тощо.

В. Андреев акцентує увагу на здібності студентів до творчого саморозвитку, при якому він повинен не лише знати, а й творчо застосовувати досягнення сучасної культури у своїй повсякденній діяльності. «Одна з унікальних характеристик людини з високою культурою – це здатність до неперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку. Досягнувши певного рівня культури, людина немов би запускає «маховик самості», в результаті чого у неї починає активніше, а головне, результативніше спрацьовувати самопізнання (вона глибоко і всебічно пізнає себе); вона самовизначається (тобто актуалізує ті проблеми, які вона вважає найбільш цікавими, перспективними і особисто значущими); більш ефективно управляє собою; орієнтована на неперервний саморозвиток; прагне до творчої самореалізації в будь-яких видах діяльності» [11].

У визначенні образу культурної людини і в реалізації ідеї формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості культурологічний підхід, в свою чергу, взаємодіє з аксіологічним підходом.

Аксіологічний підхід склався як системний і методологічний в межах педагогічної аксіології. В основі даного підходу – ставлення до людини як

суб'єкта пізнання, спілкування і творчості; освіта є засобом розвитку гуманістичної сутності людини (Н. Асташова, В. Тугаринов, Н. Щуркова та інші). Розмаїття соціально-історичних передумов становлення і розвитку аксіологічного підходу дозволили йому утвердитися в освіті, оскільки його зміст відповідає гуманізації освіти, новими принципами якої стають демократизація, відкритість, варіативність, мобільність і діяльнісний характер.

Дослідники освіти, побудованої на компетентнісній основі (В. Болотов, Є. Коган, О. Лебедев, О. Ленська, А. Пінський, В. Серіков, І. Фрумін, Б. Ельконін і інші), вказують на важливе значення формування ціннісних орієнтирів студента, механізмів самовизначення в різних ситуаціях, досвіду діяльності в області національної та загальнолюдської культури, оволодіння способами фізичного, духовного і інтелектуального саморозвитку. Очевидно, мова йде про певний рівень «функціональної грамотності» студента, що об'єднує досвід, який не зводиться лише до набору знань і умінь, але відображає «цілісність і конкретність сприйняття ситуації, готовність до отримання нового продукту» [5, с. 12-13].

У вирішенні проблем формування продуктивно-творчої компетентності майбутніх інженерів-педагогів важливим є не лише факт засвоєння ними цінностей, а й включення викладачів як суб'єктів культури в аксіологічний процес діяльності щодо створення і впровадження професійно-педагогічних нововведень. Використання культурологічного і аксіологічного підходів надає можливість інтегрувати ціннісні орієнтації студентів із загальною та професійно-творчою культурою, активніше освоювати педагогічні теорії, цінності та інноваційні технології, що забезпечують розвиток у них продуктивно-творчої компетентності в процесі професійної підготовки.

Практико-орієнтованою тактикою виступає діяльнісний підхід, який, на думку В. Дмитрієнко, ґрунтується на принципі діалектики, згідно якого «змістовий аналіз розвитку соціальних об'єктів є неможливим без з'ясування суті і характеру діяльності, що лежить в їх основі» [12, с. 5]. Іншими словами, «діяльнісний підхід – це теорія і метод пізнання об'єктів як процесів і результатів діяльності» [12, с. 9]. Звідси до завдань, які доцільно розглядати на основі цього підходу, відносять ті, в яких необхідно «на основі знання законів розвитку і функціонування діяльності здійснити операцію розпредмечування і декомпозиції продукту діяльності з метою з'ясування фактів, які

обумовлюють і забезпечують відтворення і розвиток діяльності даного об'єкта» [12, с. 8]. Тобто діяльнісний підхід розуміємо як методологічний напрям дослідження, котрий передбачає опис, пояснення і проектування різних предметів, що підлягають науковому розгляду з позиції категорії діяльності (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн Н. Талізїна та інші).

Категорія «діяльність» є стрижнем даного підходу. Діяльність людини є особливою формою активності, в результаті реалізації якої здійснюються перетворення матеріалу, включеного в діяльність (зовнішні предмети, внутрішня реальність людини), перетворення самої діяльності й перетворення того, хто діє, тобто суб'єкта діяльності.

Згідно діяльнісного підходу, логіка освітнього процесу полягає в тому, щоб сприяти максимальному розвитку і саморозвитку особистості тих, хто навчається, використовуючи механізми саморозвитку та прагнення особистості до самовдосконалення: критерієм освіченості є здатність особистості до самостійного вибору себе, моделі власної поведінки, способу існування.

Мета діяльнісного підходу полягає в переведенні того, хто навчається, в позицію суб'єкта пізнання, самопізнання і творчої діяльності, в ході якої майбутній інженер-педагог набуває знання і вміння педагогічної творчої діяльності, виявляє творчу активність, має обґрунтовано задану мету, самостійно перетворює об'єктивну дійсність.

Діяльнісний підхід дозволяє розглянути особливості творчої професійно-педагогічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів; створити умови для формування продуктивно-творчої компетентності і саморозвитку майбутніх інженерів-педагогів шляхом включення їх у різні види діяльності (творча ігрова, дослідницька, проектна тощо); визначити зміст освіти, форми, методи для організації активності майбутніх інженерів-педагогів.

Учені також пропонують професійно-діяльнісний підхід, суть якого полягає в прагненні, бажанні розглядати навчальну діяльність студентів на матеріалі, засобах, формах, близьких до професійної діяльності. Даний підхід передбачає «моделювання проблемних ситуацій на лекціях або семінарах до майже буквального відтворення їх в формах активності студентів, подібних формам професійної діяльності» [13, с. 35].

Зближення навчальної діяльності та майбутньої професії є основою професійно-діяльнісного підходу, який здійснюється через визначення цілей навчання на основі складу професійно-методичної діяльності, моделювання професійної діяльності інженера-педагога. Н. Яковлева стверджує, цей підхід здійснюється на основі взаємозв'язку та інтеграції «без розриву в часі, на основі глибокої взаємодії всіх способів і форм навчання» [14, с. 9].

Література

1. Загвязинский В. И. Теория обучения. Современная интерпретация [Текст] / В. И. Загвязинский. – М. : «Academa», 2001. – 188 с.
2. Развитие личности как стратегия гуманизации образования [Текст] : материалы IV межрегион. научно-практической конф. / под ред. Е. Н. Шиянова, Н. Г. Сикорской. – Ставрополь : СКСИ, 2005. – 352 с.
3. Бобрышов С. В. Историко-педагогическое исследование развития педагогического знания : методология и теория [Текст] : монография / С. В. Бобрышов. – Ставрополь : СКСИ, 2006. – 300 с.
4. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека : Парадигмы, проекции, практики [Текст] : учебное пособие для студ. психол. вузов / А. Б. Орлов. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.
5. Болотов В. А. Компетентностная модель образования : от идеи к образовательной программе [Текст] / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
6. Хуторской А. В. Образовательные компетенции в дидактике и методиках личностно-ориентированного обучения [Текст] / А. В. Хуторской // Известия МСАО, 2004. – № 2. – С. 167-171.
7. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста : инновационная подготовка и компетентностный подход [Текст] / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – № 8. – 2004.
8. Rogers C. The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change / C. Rogers / J. of Consulting Psychology. – 1957. – Vol. 21 (2).
9. Гершунский Б. С. Философия образования [Текст] / Б. С. Гершунский. – М. : Московский психолого-социальный институт Флинта, 1998. – 432 с.
10. Гройсман А. Л. Психология / А. Л. Гройсман. – М., 1993.

11. Альтшуллер Г. С. Найти идею [Текст] / Г. С. Альтшуллер. – Новосибирск : Наука, 1986. – 209 с.

12. Дмитриенко В. А. Соотношение системного и деятельностного подходов в научном познании [Текст] / В. А. Дмитриенко // Вопросы методологии науки. – Вып. 4. – Томск : ТГУ, 1974.

13. Вербицкий А. А. Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук в форме научного доклада / А. А. Вербицкий. – М., 1995.

14. Яцура Н. Г. Становление профессионально-педагогической компетентности преподавателя технического колледжа [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Г. Яцура. – Иркутск, 2006. – 22 с.